

การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล

ปิยาณี ณ นคร* พย.ม. (การพยาบาลผู้สูงอายุ)

ดนุลดา จามจรี** กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร)

ดรุณี ชุมหะวัต*** ค.ม. (จิตวิทยาการศึกษาและแนะแนว)

มนัส บุญประกอบ**** Ed.D. (Curriculum and Instruction in Postsecondary Education)

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงบรรยายครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล ผู้วิจัยศึกษาเอกสารการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่ม กลุ่มตัวอย่างคือ อาจารย์พยาบาลที่มีประสบการณ์การสอนและผ่านการอบรมการสะท้อนคิดและมีประสบการณ์ในการใช้การสะท้อนคิดในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งหมด 15 ราย คัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัยที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและการบันทึกการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกชนิดข้อมูลและการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การย้อนกลับและรับรู้ความรู้สึก ขั้นตอนที่ 2 การประเมินและวิเคราะห์สถานการณ์ ขั้นตอนที่ 3 การค้นหาข้อมูลและการวางแผน และขั้นตอนที่ 4 การเลือกแนวทางใหม่ โดยใช้คำถามจากผู้สอนในการกระตุ้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณในทุกขั้นตอน แนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเป็นตัวเชื่อมโยงไปสู่การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ช่วยให้ผู้สอนได้เพิ่มความเข้าใจถึงการเรียนรู้และพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน และทำให้ผู้สอนตัดสินใจเลือกหาวิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน อย่างไรก็ตามการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดยังต้องพัฒนาเพื่อให้เกิดกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

คำสำคัญ: แนวทางการจัดการเรียนรู้ การสะท้อนคิด กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ นักศึกษาพยาบาล

*นักศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

**Corresponding author, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, E mail: danulada@swu.ac.th

***รองศาสตราจารย์ อติตอาจารย์ มหาวิทยาลัยมหิดล

****อาจารย์ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

The Study of Learning Management through Reflection for Developing a Critical Thinking Process in Nursing Students

Piyanee Na Nakorn M.N.S. (Gerontological Nursing)*

*Danulada Jamjuree** Ed.D. (Curriculum Research and Development)*

*Darunee Junhvat*** M.Ed. (Educational Psychology and Guidance)*

*Manat Boonprakob**** Ed.D. (Curriculum and Instruction in Postsecondary Education)*

Abstract

The objective of this descriptive research was to study the management of learning through reflective learning for development of critical thinking among nursing students. The researchers studied documents, and conducted in-depth interviews, and a focus group discussion. Fifteen nursing instructors who had been taught and trained for use of reflective thinking in teaching were selected purposively. Research-based tools included a semi-structured interview questionnaire used along with interview records. The data were analyzed using the identification information and content analysis. The results showed that the critical thinking process consisted of four steps as follows: 1) reflecting and perceiving feelings; 2) assessing and analyzing the situation; 3) seeking information and planning accordingly; and 4) choosing a new approach. The nursing students were motivated to use critical thinking by the instructors' questions in every step. Learning through reflective thinking also leads to critical thinking that increases the instructors' understanding of students' learning behavior. Instructors could decide how to teach each student appropriately. However, the learning through reflection needs to be developed further for increasing the reflective critical thinking.

Keywords: Learning management, Reflection, Critical thinking process, Nursing students

**Doctoral Student, Doctoral Program in Curriculum Research and Development, Srinakharinwirot University*

***Corresponding Author, Assistant Professor, Doctoral Program in Curriculum Research and Development, Graduate School, Srinakharinwirot University, E mail: danulada@swu.ac.th*

****Associate Professor, a former faculty member, Mahidol University.*

*****Lecturer, Behavioral Science Research Institute, Srinakharinwirot University*

การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนาระบบการ
คิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (critical thinking) เป็นการคิดที่มีทิศทางมีเป้าหมายและเป็นลักษณะการคิดชนิดที่บุคคลใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา โดยคำนึงถึงเหตุและผลมาประกอบการตัดสินใจและลงข้อสรุปได้อย่างน่าเชื่อถือ การคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงเป็นการบูรณาการกระบวนการคิดของบุคคลว่าสิ่งใดควรเชื่อหรือควรกระทำ¹ นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้หลากหลาย โดย นีโดริงฮอส² ให้ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้ว่า คือ การวิเคราะห์ระบบของข้อมูลโดยการใช้ใจที่เปิดกว้างสำหรับจุดมุ่งหมายในการกำหนดวิธีการต่าง ๆ ของการกระทำ เป็นการคิดเกี่ยวกับการพิจารณาทางเลือกในการแก้ปัญหาที่มีการเลือกอย่างระมัดระวังของทางแก้ไข ส่วนบาสแฮมและคณะ³ ได้ให้ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่แตกต่างออกไปว่าการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นทักษะความสามารถทางปัญญาที่สร้างความกระจ่างชัด มีการวิเคราะห์และประเมินข้อโต้แย้ง โดยสามารถกำหนดเหตุผลข้อสรุป และตัดสินใจได้อย่างน่าเชื่อถือสอดคล้องกับวัชรา เล่าเรียนตี⁴ ได้ให้ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการคิดที่ต้องอาศัยความรู้ เป็นการคิดอย่างมีเหตุมีผลเป็นการประเมินสิ่งที่ควรเชื่อควรปฏิบัติตามหรือไม่โดยการพิจารณาอย่างละเอียด มีเหตุผล มีความเหมาะสมและความน่าเชื่อถือของข้อมูลมาเป็นองค์ประกอบเพื่อช่วยในการตัดสินใจ

พริยลักษณ์ ศิริศุภลักษณ์⁵ ได้สรุปความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการบูรณาการกระบวนการคิดของบุคคล โดยใช้ความคิดความรู้สึก ความเป็นตัวของตัวเองว่าสิ่งใดควรเชื่อหรือควรกระทำ การคิดที่มีการสะท้อนกลับไตร่ตรองอย่างสุขุมรอบคอบภายใต้ความเป็นเหตุ

เป็นผล มีหลักเกณฑ์ มีการเชื่อมโยงข้อมูล มีการตรวจสอบวิเคราะห์ เปรียบเทียบกับสถานการณ์ เหตุการณ์และบริบทที่เกี่ยวข้องอย่างรอบคอบว่าสิ่งใดถูกต้องซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพจากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา สรุปได้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง การใช้กระบวนการคิดที่พิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล มีหลักเกณฑ์และตรวจสอบหลักฐานข้อเท็จจริงต่าง ๆ อย่างรอบคอบเกี่ยวกับข้อมูลที่เป็นปัญหาหรือข้อมูลที่คลุมเครือ โดยอาศัยความรู้ ความคิด และประสบการณ์ของตนเองในการคิดทบทวนเพื่อนำไปสู่การสรุปอย่างสมเหตุสมผลก่อนที่จะตัดสินใจในการปฏิบัติต่อสถานการณ์หนึ่ง ๆ¹⁻⁵

ในส่วนของวิชาชีพพยาบาลเป็นที่ยอมรับกันว่าการปฏิบัติการพยาบาลเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งต้องอาศัยศิลปะในการประยุกต์องค์ความรู้เพื่อปฏิบัติต่อบุคคลอย่างถูกต้องเหมาะสมพยาบาลต้องรวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่งข้อมูล เช่น แพ้มัประวัติ ผู้ป่วยและญาติ และผลทางห้องปฏิบัติการ การตัดสินใจเลือกรับข้อมูล การเลือกวิธีการปฏิบัติการพยาบาลที่ปลอดภัยและดีที่สุดแก่ผู้รับบริการ และการที่สามารถเลือกให้การดูแลผู้รับบริการที่มีปัญหาเกี่ยวข้องกับประเด็นทางจริยธรรมได้อย่างเหมาะสมนั้นจำเป็นต้องอาศัยทักษะการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์และการตัดสินใจอย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของข้อมูลสถานการณ์และหลักการ¹ พยาบาลจำเป็นต้องใช้การคิดอย่างมีวิจารณญาณในทุกขั้นตอนของกระบวนการพยาบาล ในส่วนของการจัดการเรียนการสอนทางการพยาบาลจึงจำเป็นต้องใช้กลวิธีการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และมีวิธีการเรียนการสอนที่สามารถพัฒนาระบบการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาพยาบาลเพื่อที่จะส่งผลให้นักศึกษาพยาบาลสามารถนำทักษะการคิดดังกล่าวมาใช้ในการปฏิบัติในวิชาชีพพยาบาลได้อย่างเหมาะสม

ในส่วนของการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาพยาบาลจากงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า ยังมีความจำเป็นต้องพัฒนาด้านการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การศึกษาของ จินตนา ยูนิพันธุ์ และประนอม รอดคำดี⁶ ศึกษาในนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2, 3, และ 4 พบว่า นักศึกษาพยาบาลมีการคิดอย่างมีวิจารณญาณในระดับปานกลาง และตัวแปรที่มีผลต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือ ภูมิสำเนา และการใช้คำถามของอาจารย์ผู้สอน โดยพบว่า คำถามของอาจารย์ผู้สอนสามารถส่งเสริมให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาพยาบาลได้ การศึกษาเรื่องความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาที่เรียนแบบใช้ปัญหาเป็นหลักและความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนของ มณี อาภาภรณ์ทิกุลและคณะ⁷ ศึกษาในนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 ของภาควิชาพยาบาลศาสตร์ โรงพยาบาลรามธิบดีจำนวน 129 ราย ที่เรียนโดยใช้ปัญหาเป็นหลัก 1 วิชา พบว่า นักศึกษาพยาบาลมีการคิดอย่างมีวิจารณญาณในระดับปานกลาง และจากการศึกษาเรื่องการพัฒนาารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการเรียนรู้ตามสภาพจริงเพื่อเสริมสร้างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุพรรณบุรีของลัดดาวัลย์ ไวยสุระสิงห์ และสุภาวดี นพจรจินดา⁸ พบว่า การจัดการศึกษาพยาบาลยังไม่ส่งเสริมหรือเอื้ออำนวยให้นักศึกษาพยาบาลเกิดความคิดแบบวิจารณญาณ ดังจะเห็นได้จากการที่นักศึกษาพยาบาลยังนำความรู้มาใช้ในการตัดสินใจในการพยาบาลผู้ป่วยไม่ดีพอ ขาดความมั่นใจในการตัดสินใจแก้ปัญหาให้ผู้ป่วยอาจเกิดจากนักศึกษาไม่ได้ใช้การคิดวิเคราะห์หาข้อมูลจากสถานการณ์อย่างเพียงพอเหมาะสม หรือไม่ได้รับการชี้แนะหรือป้อนกลับข้อมูลเมื่อมีการตัดสินใจที่ดีหรือไม่ดี ดังนั้นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้นักศึกษาพยาบาลสามารถคิดได้อย่างเป็นระบบ มีเหตุผล คิดอย่างมีวิจารณญาณ คือการพัฒนา

กระบวนการคิดโดยใช้แนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณมากขึ้น

ในการส่งเสริมให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณนั้นจากการศึกษาพบว่า การสะท้อนคิด (reflection) เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงไปสู่การคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ ดังที่ ออฟฟาโร⁹ กล่าวว่า วิธีการสะท้อนคิดทำให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพราะการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการที่มีการตรวจสอบซ้ำในสถานการณ์นั้น ๆ และทำให้บุคคลสามารถแสดงออกและตัดสินใจเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติงานในคลินิก การสะท้อนคิดจึงเป็นเครื่องมือที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้เนื่องจากผลลัพธ์ที่เกิดจากการสะท้อนคิด ประกอบไปด้วยทางเลือกใหม่เพื่อการกระทำบางประการ ส่งเสริมให้เกิดความชัดเจนของประเด็นต่าง ๆ เกิดการคิดวิเคราะห์ เกิดทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่มีต่อหัวข้อที่ได้เรียนรู้นั้น ๆ เพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิยะดา รัตนสุวรรณ¹⁰ ที่พบว่า การสะท้อนคิดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการช่วยพัฒนาประสิทธิภาพของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพราะจะช่วยในการจัดลำดับการคิด ทำให้มีความละเอียดรอบคอบในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ มากขึ้นก่อนการตัดสินใจเชื่อและปฏิบัติ

จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า การสะท้อนคิดเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงไปสู่การคิดอย่างมีวิจารณญาณ แต่การสะท้อนคิดที่ช่วยให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ชัดเจนได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ (critical reflection) มาใช้ในกระบวนการสะท้อนคิดร่วมด้วย¹¹ โดยเรียกกระบวนการนี้ว่า การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งสมิท¹¹ ได้กล่าวว่า การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการที่ผู้เรียนทบทวนเหตุการณ์สถานการณ์อย่างรอบคอบ เพื่อการตัดสินใจและจัดการกับปัญหาได้อย่างเหมาะสม เป็นการฝึกทักษะในการทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัญหาเมื่อบุคคลเกิดความรู้สึกคับข้องใจ

การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการ คิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล

ในการดูแล แสวงหาทางเลือก หรือแม้แต่ในเหตุการณ์ที่เป็นปกติ การพินิจพิจารณาอย่างมีวิจารณญาณสามารถค้นหาสภาพการณ์จริง เกิดมุมมองใหม่ส่งผลให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเอง ช่วยให้ผู้เรียนกลับมามองปัญหา ประเมิน และคิดวิเคราะห์ถึงสถานการณ์หรือสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดในแง่มุมต่าง ๆ ทำให้ผู้เรียนเข้าใจปัญหามากขึ้นนำไปสู่การแก้ปัญหาหรือการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นโดยกระบวนการเหล่านี้ต้องอาศัยผู้สอนช่วยในการจัดการเรียนการสอนดังกล่าว

นอกจากนี้ วิลสัน¹² ได้กล่าวว่า การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นกระบวนการที่ทำให้เข้าใจในตนเองและการกระทำของตนเองเป็นอย่างดี และลิวส์¹³ ได้กล่าวถึง การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณว่าไม่ได้เพียงแค่ทำให้เข้าใจในตนเองเท่านั้น แต่ยังส่งผลให้เกิดการยอมรับในผลของการปฏิบัตินั้นด้วย สมิทธิ¹¹ เสนอว่าจุดมุ่งหมายสำคัญในการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณประกอบไปด้วย 4 ส่วนคือ 1) ส่วนบุคคล ประกอบด้วย การคิดและการกระทำ (personal: thought and actions) 2) ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ประกอบด้วย การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น (interpersonal: interactions with others) 3) ส่วนบริบทประกอบด้วย แนวคิดทฤษฎีและวิธีการ (contextual: concepts, theory and methods) และ 4) ส่วนการวิพากษ์ประกอบด้วย บริบททางการเมือง ทางคุณธรรม จริยธรรมและทางสังคม (critical: political, ethical and social contexts) ดังนั้น การที่ผู้สอนสามารถพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้นั้น ผู้สอนต้องมีการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณต่อไป แต่จากการศึกษาที่ผ่านมาในประเทศไทย พบว่า มีการนำวิธีการสะท้อนคิดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาเพื่อส่งเสริมให้นักศึกษามีการคิดอย่างมีวิจารณญาณ แต่ยังไม่มีการ

ศึกษาการจัดการเรียนรู้โดยวิธีการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณเพื่อนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชา

ดังนั้นจากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการการสะท้อนคิดที่จะนำไปสู่การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดและพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาพยาบาล ข้อมูลที่ได้จะช่วยให้ผู้สอนวางแผนการจัดการเรียนการสอนที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และสามารถพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียนได้ตลอดจนผู้สอนจะได้มีแนวทางในการพัฒนาตนเองโดยใช้การสะท้อนคิดเพื่อนำไปสู่การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (descriptive research) โดยทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาแนวทางกระบวนการสะท้อนคิดที่จะนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ หลังจากได้แนวทางจึงมาสัมภาษณ์โดยใช้วิธี การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษา คือ อาจารย์พยาบาลสังกัดมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งที่มีประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนด้านการพยาบาลตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป

กลุ่มตัวอย่าง คือ อาจารย์พยาบาลที่ยินดีเข้าร่วมวิจัย โดยมีวิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive

sampling) และมีข้อบ่งชี้ในการคัดเลือก (inclusion criteria) ดังนี้

1) กลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เป็นอาจารย์พยาบาล ที่มีประสบการณ์การสอนตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ผ่านการอบรมการสะท้อนคิดและมีประสบการณ์ในการใช้การสะท้อนคิดในการจัดการเรียนการสอน จำนวน 5 ราย

2) กลุ่มตัวอย่างในการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) เป็นอาจารย์พยาบาล ที่มีประสบการณ์การสอนตั้งแต่ 1-5 ปี เคยผ่านการอบรมการสะท้อนคิดและมีประสบการณ์ในการใช้การสะท้อนคิดในการจัดการเรียนการสอน จำนวน 10 ราย โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และการบันทึกการสัมภาษณ์ ซึ่งได้จากการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยศึกษาและสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร วารสาร และ/หรืองานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อสรุปเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาและสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้กระบวนการสะท้อนคิดและการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยการทบทวนแนวความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมจากเอกสาร วารสาร และ/หรืองานวิจัยทั้งในประเทศในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2542 จนถึง ปี พ.ศ. 2557 และต่างประเทศ ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1970 จนถึง ปี ค.ศ. 2014 ทั้งหมดจำนวน 59 ฉบับ จากฐานข้อมูล Thailis, Proquest, EBSCO, Google, และวิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยต่างๆ คำสำคัญในการสืบค้น คือ การสะท้อนคิด การคิดไตร่ตรอง การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ การสะท้อนคิดกับการพยาบาล

critical reflection, reflection, reflective learning, reflection of nursing จากเอกสารทั้งหมด 59 ฉบับ พบว่าเป็นเอกสาร วิทยานิพนธ์และงานวิจัยในประเทศไทย ที่เกี่ยวข้องกับการสะท้อนคิด 36 เรื่อง ไม่พบงานวิจัย/เอกสารเกี่ยวกับการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ และพบเอกสาร วิทยานิพนธ์และงานวิจัยจากต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการสะท้อนคิดและการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ 23 เรื่อง และเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสะท้อนคิดและการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณของพยาบาล 15 เรื่อง ซึ่งผู้วิจัยสรุปมาเป็นข้อมูลในด้านการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) และเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และ 2) การบันทึกการสัมภาษณ์แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มสร้างจากแนวความคิดการสะท้อนคิดที่ได้จากการวิจัยเชิงเอกสาร มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด ตัวอย่างแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล คือ ความคิดเห็นที่มีต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณ จำนวน 3 ข้อ แนวทางการจัดการเรียนรู้การเรียนการสอนการพยาบาลในปัจจุบัน จำนวน 2 ข้อ วิธีการจัดการเรียนการสอนให้นักศึกษาเกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ จำนวน 2 ข้อ แนวทางการจัดการเรียนการสอนที่ใช้กระบวนการสะท้อนคิดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน และใช้วิธีการนี้อย่างไร จำนวน 2 ข้อ แนวทางการจัดการเรียนรู้การใช้การสะท้อนคิดในการเรียนจัดการเรียนการสอนการพยาบาล จำนวน 3 ข้อ และอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนและแนวทางการแก้ไขในการจัดการเรียนการสอนการพยาบาล จำนวน 2 ข้อ โดยผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน คือ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการเรียนการสอนและด้าน

การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการ คิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล

วัดประเมินผล จำนวน 2 ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการเรียนการสอนการศึกษาพยาบาลจำนวน 2 ท่าน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการเรียนการสอนการศึกษาพยาบาลด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ จำนวน 1 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงในส่วนของเนื้อหาและภาษาที่ใช้ให้มีความเหมาะสม ทั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการกำหนดประเด็นขอบเขตในการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล เลขที่ 2558/41 และผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ รหัสโครงการวิจัยเลขที่ 005/58X กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมงานวิจัยนี้ได้รับการชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการเข้าร่วมหรือออกจากกรวิจัย ได้ตลอดเวลา และยินดีเข้าร่วมการวิจัยโดยการลงชื่อในใบยินยอม ผู้เข้าร่วมวิจัยรับทราบว่าจะข้อมูลทั้งหมดจะถูกเก็บเป็นความลับและนำเสนอข้อมูลในภาพรวม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองร่วมกับผู้ช่วยวิจัย 1 ท่าน เพื่อช่วยบันทึกข้อมูลขณะสัมภาษณ์ผู้วิจัยเตรียมความพร้อมผู้ช่วยวิจัย โดยชี้แจงประเด็นการสัมภาษณ์และประเด็นการสนทนากลุ่มร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย โดยผู้ช่วยวิจัยเป็นผู้มีประสบการณ์การสัมภาษณ์มาก่อน เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันในการบันทึกข้อมูล เก็บข้อมูลตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม ถึง เดือน มิถุนายน 2558 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล

หลัก (key information) ซึ่งเป็นอาจารย์พยาบาลจำนวน 5 ราย และการสนทนากลุ่มซึ่งเป็นอาจารย์พยาบาลจำนวน 10 ราย โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 5 ราย โดยมีผู้ช่วยวิจัยบันทึกข้อมูล ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลมีดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ ผู้วิจัยทำการนัดหมายกับผู้ให้ข้อมูล อธิบายและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลและการสนทนากลุ่ม โดยสอบถามความสมัครใจและลงชื่อในใบยินยอมเข้าร่วมการศึกษา
2. ขั้นดำเนินการ ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล จำนวน 5 ราย และสนทนากลุ่ม โดยแบ่งผู้ให้ข้อมูลเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 5 ราย มีผู้ช่วยวิจัยจดบันทึกข้อมูล ในสถานที่ซึ่งเป็นห้องที่เตรียมไว้เป็นอย่างดีใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงขณะการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยขออนุญาตทำการบันทึกเสียงเพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูล และในช่วงสุดท้ายผู้วิจัยสรุปการสัมภาษณ์เชิงลึกให้ผู้ให้ข้อมูลฟัง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยถอดคำพูดจากการบันทึกเสียงคำต่อคำและนำข้อมูลที่ถอดความจากเครื่องบันทึกเสียงและการบันทึกจากการสัมภาษณ์มาทบทวน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในภาพรวมของข้อมูลที่ได้อ่าน และพิจารณาในประเด็นที่สำคัญของข้อมูล จากนั้นนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยให้ความหมายของข้อความแต่ละส่วน แล้วจัดกลุ่มเนื้อหา¹⁴ ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยร่วมกับทีมวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลอย่างอิสระ โดยรวบรวมข้อความหรือประโยคที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมาไว้ในกลุ่มเดียวกัน พร้อมทั้งสร้างหัวข้อสรุป และกลุ่มหัวข้อสรุปแนวคิดของตัวข้อมูล โดยทุก ๆ ข้อความหรือทุก ๆ ประโยคนั้นมีรหัสข้อมูลกำกับอยู่ แล้วจึงตั้งคำสำคัญ ซึ่งจะจัดเป็นกลุ่มใหญ่ (themes) และกลุ่มย่อยที่อยู่ภายใต้ความ

หมายของกลุ่มใหญ่ (sub-theme) หลังจากนั้นนำผลการวิเคราะห์เนื้อหาของแต่ละผู้วิจัยมาวิเคราะห์ร่วมกัน แล้วจึงสรุปผลการวิเคราะห์ นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis)

ความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเชื่อถือได้ (credibility)¹⁴ โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีความสำคัญ ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนการสะท้อนคิดโดยตรง และมีบทบาทสำคัญในแต่ละส่วนของการจัดการเรียนการสอนโดยการใช้การสะท้อนคิด ใช้การบันทึกเสียงในการสนทนากลุ่ม ถอดคำพูดจากการบันทึกเสียงคำต่อคำ หลังจากที่ถูกผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ได้นำมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (trustworthiness) โดยการยืนยันความถูกต้องของข้อมูล (member checking) จากการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ที่ได้จัดบันทึกอย่างละเอียดและอธิบายอย่างชัดเจนนำกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลยืนยันความถูกต้องของข้อมูลว่าข้อมูลเป็นจริงตรงกับความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลหรือไม่ และตรวจสอบความไว้วางใจได้ของข้อมูล (dependability) โดยการนำข้อมูลไปตรวจสอบกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เพื่อยืนยันความถูกต้องตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา รวมทั้งตรวจสอบความตรงของข้อมูลโดยนำข้อมูลมาตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) ในด้านการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) ใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างกันแตกต่างในด้านประสบการณ์การสอน และการนำรูปแบบการสะท้อนคิดมาใช้ในการเรียนการสอนที่แตกต่างกัน และการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน¹⁵ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูล 3 วิธีคือ การวิจัยเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลทั้งด้านการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นอาจารย์พยาบาลที่มีประสบการณ์การสอนและผ่านการอบรมการสะท้อนคิด มีประสบการณ์ในการใช้การสะท้อนคิดในการจัดการเรียนการสอนรวมทั้งหมด 15 ราย สามารถสรุปเป็นประเด็นเพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์กระบวนการสะท้อนคิดและแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล และสามารถเป็นตัวเชื่อมไปสู่การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ดังนี้

1. กระบวนการสะท้อนคิด จากการศึกษาเอกสาร (documentary research) ทั้งหมด 15 ฉบับ เกี่ยวกับกระบวนการสะท้อนคิดและการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เน้นการจัดการกระทำโดยใช้กระบวนการสะท้อนคิด ซึ่งมุ่งตรงในด้านการเรียนรู้ของนักศึกษา โดยสามารถสรุปกระบวนการสะท้อนคิดประกอบไปด้วยกระบวนการ^{9,10-11,13,16-26} ดังต่อไปนี้ 1) การย้อนกลับไปสู่ประสบการณ์โดยการบรรยายเหตุการณ์ เป็นการบรรยายถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องที่เคยเกิดขึ้น^{10,18-21} 2) การรับรู้และให้ความสนใจกับความรู้สึกโดยใช้ความรู้สึกที่เกิดขึ้น^{11,18, 24} 3) การประเมินความคิดเห็นต่อสถานการณ์การเชื่อมโยงข้อมูลใหม่กับสิ่งที่เคยรู้มาก่อน^{10-11,18-21} 4) การวิเคราะห์ภาพรวมของสถานการณ์ โดยมีการวิเคราะห์วิจารณ์ความรู้และความรู้สึก^{11,18-24} 5) การค้นหาข้อสรุปการวางแผนการโดยพิจารณาว่าการเชื่อมโยงนั้นมีความหมายหรือประโยชน์หรือไม่^{11,18-21,24} และ 6) การนำความรู้ที่ได้ผนวกเข้ากับแนวคิดของตนเองและเกิดมุมมองใหม่^{11,18,19} และจากการศึกษาเอกสารพบว่า การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นกระบวนการที่ผู้สอนช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพิจารณาทำความเข้าใจ

การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการ คิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล

เข้าใจในสิ่งต่างๆ ที่ชัดเจน โดยอาศัยประสบการณ์ต่างๆ ของผู้เรียนมาพิจารณาไตร่ตรอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในตัวบุคคลเอง ซึ่งแสดงออกมาในด้านพฤติกรรมและการปฏิบัติต่างๆ โดยเมื่อพิจารณาการใช้การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งผู้สอนใช้ 4 หลักการประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ตนเอง (self-critical) 2) การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (interpersonal) 3) บริบทที่นำมาใช้ (contextual) 4) การวิพากษ์ (critical) และเมื่อนำกระบวนการสะท้อนคิดและหลักการการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณมาสังเคราะห์ร่วมกันจะพบว่ามีความสัมพันธ์กัน โดยสามารถเชื่อมโยงกระบวนการและหลักการดังกล่าว ได้เป็นกระบวนการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ^{11,20-22,24-26} ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการสะท้อนคิดในกระบวนการย้อนกลับไปสู่ประสบการณ์โดยการบรรยายเหตุการณ์และการรับรู้และให้ความสนใจกับความรูสึก มีความสอดคล้องกับหลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณในหลักการของการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง (self-critical) เนื่องจากหลักการนี้เป็นขั้นตอนที่ครูต้องสะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนมีประสบการณ์อะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อดังกล่าว และสามารถนำประสบการณ์ที่มีเหล่านั้นมาอธิบายได้อย่างไร ซึ่งจะทำให้ครูมองเห็นว่าผู้เรียนมีการวิเคราะห์ตนเองอย่างไร ซึ่งเมื่อผู้เรียนมีการย้อนกลับไปสู่ประสบการณ์โดยการบรรยายเหตุการณ์และการรับรู้และให้ความสนใจกับความรูสึกเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนมีการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง

2. กระบวนการสะท้อนคิดในการประเมินความคิดเห็นต่อสถานการณ์การเชื่อมโยงข้อมูลใหม่กับสิ่งที่เคยรู้มาก่อนและการวิเคราะห์ภาพรวมของสถานการณ์จะสอดคล้องกับหลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (interpersonal) ซึ่งเป็นหลักการที่ครูสะท้อนให้เห็นถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับบุคคลอื่นว่าเป็นอย่างไร อะไรคือพื้นฐานความคิดหรือข้อปฏิบัติที่สามารถอธิบายได้จาก

ตัวเราเอง อะไรคือสิ่งที่คาดหวังจากการปฏิบัติเหล่านี้ และคนในกลุ่มหรือผู้รอบข้างมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านั้นอย่างไร

3. กระบวนการสะท้อนคิดในกระบวนการค้นหาข้อสรุปการวางแผนการสอดคล้องกับหลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณในส่วนของบริบทที่นำมาใช้ (contextual) ซึ่งเป็นหลักการที่ครูจะสะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนได้นำแนวคิด หลักการ หรือทฤษฎีอะไรบ้างที่นำมาใช้ในการสร้างการเรียนรู้เหล่านั้น และมีข้อแตกต่างจากแนวคิดหรือทฤษฎีเหล่านั้นหรือไม่อย่างไร เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยอย่างไร

4. กระบวนการสะท้อนคิดในการนำความรู้ที่ได้ผนวกเข้ากับแนวคิดของตนเองและเกิดมุมมองใหม่สอดคล้องกับหลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณใน ส่วนการวิพากษ์ (critical) ซึ่งเป็นหลักการที่ครูจะต้องสะท้อนให้เห็นถึงการเมือง คุณธรรม จริยธรรมทางสังคม โดยใช้หลักการของคุณธรรมจริยธรรมของสังคมสะท้อนให้เห็นถึงการกระทำที่เกิดขึ้นว่าทำไมต้องทำเช่นนั้น ทำเช่นนั้นแล้วจะเกิดอะไรขึ้น และหากถ้าไม่ทำจะเกิดอะไรขึ้น

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีการนำกระบวนการสะท้อนคิดไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามขั้นตอนของกระบวนการสะท้อนคิด เริ่มต้นด้วยการย้อนกลับไปสู่ประสบการณ์โดยการบรรยายเหตุการณ์ นำไปสู่การรับรู้และให้ความสนใจกับความรูสึก โดยใช้ความรูสึกที่เกิดขึ้นและเกิดการประเมินความคิดเห็นต่อสถานการณ์ การเชื่อมโยงข้อมูลใหม่กับสิ่งที่เคยรู้มาก่อน นำไปสู่การวิเคราะห์ภาพรวมของสถานการณ์ มีการวิเคราะห์วิจารณ์ความรู้และความรูสึก และการค้นหาข้อสรุปการวางแผนการ โดยพิจารณาว่าการเชื่อมโยงนั้นมีความหมายหรือประโยชน์หรือไม่ โดยการนำความรู้ที่ได้ผนวกเข้ากับแนวคิดของตนเองและเกิดมุมมองใหม่ กระบวนการสะท้อนคิดสามารถส่งผลต่อปัจจัยที่

ปิยาณี ฌ นคร และคณะ

ส่งเสริมการเรียนรู้ กล่าวคือการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดและความรู้สึกภายใน ช่วยสนับสนุนให้เกิดความเข้าใจในการนำความรู้และประสบการณ์เดิมเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่ และผู้เรียนสามารถรวบรวมข้อมูลได้ถูกต้องและครอบคลุมมากขึ้น ซึ่งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับบุคคลอื่นส่งผลให้เกิดการพิจารณาการคิดแบบมีวิจารณญาณของตนเองได้ โดยส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูลหลักจะมีความรู้และมีการใช้กระบวนการสะท้อนคิดในการจัดการเรียนการสอนและนำหลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณบางส่วนมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนบ้างแต่ยังไม่เข้าใจในหลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ชัดเจน ดังข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“ก็ใช้การสะท้อนคิดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพราะการสะท้อนคิดเป็นการที่ทำให้ให้นักศึกษาย้อนกลับไปทบทวนประสบการณ์เดิม โดยการให้ผู้เรียนได้ทบทวนความรู้เดิม ได้ใช้ความคิดไตร่ตรอง ให้นักศึกษาได้ฝึกวิเคราะห์ตนเองและอาจารย์ก็เข้าใจความรู้สึกของนักศึกษามากขึ้น และเมื่อนักศึกษานำข้อมูลของกรณีศึกษามาเสนอในกลุ่มเพื่ออภิปรายข้อมูลที่หามาได้ อาจารย์ก็ช่วยให้เพื่อนในกลุ่มช่วยนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาใหม่ๆ ให้นักศึกษาได้รับข้อมูลใหม่ที่ชัดเจนมากขึ้น เพื่อให้นักศึกษาเกิดการค้นหาข้อสรุปการวางแผนการพยาบาลในกรณีศึกษานั้นให้ครบถ้วน (อาจารย์คนที่ 2: กลุ่มสัมภาษณ์เชิงลึก)

“ใช้กระบวนการสะท้อนคิดโดยอาจารย์จะช่วยให้ นักศึกษาได้เห็นที่นักศึกษาได้นำแนวคิด หลักการ หรือ ทฤษฎีอะไรบางอย่างที่เรียนมาหรือค้นคว้ามาใช้ในการวางแผนการพยาบาลคนไข้ และเมื่อได้ผลการวางแผนการพยาบาลแล้ว เมื่อนักศึกษานำไปปฏิบัติก็กลับมาคุยกันอีกกว่าที่ได้นำไปปฏิบัตินั้นเหมาะสมหรือเปล่า มีอะไรที่ต้องเพิ่มเติมหรือไม่ ในส่วนนี้อาจารย์ต้องสะท้อนให้เห็นถึงการกระทำที่เกิดขึ้นว่าทำไมต้องทำเช่นนั้น ทำเช่นนั้นแล้วจะเกิดอะไรขึ้น และหากถ้าไม่ทำจะเกิดอะไรขึ้น

หรือถ้าทำผิดไปจากแผนนั้นเพราะอะไร เกิดอะไรขึ้น และต่อไปควรจะมีแนวทางแก้ไขอย่างไร บางทีก็ต้องอาศัยคุณธรรม จริยธรรมเชิงวิชาชีพมาอธิบายให้ชัดเจนว่า ถ้าเกิดข้อผิดพลาดแบบนี้จะส่งผลอย่างไรต่อคนไข้ คิดว่ากระบวนการสะท้อนคิดเหล่านี้จะส่งผลให้นักศึกษาเกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ดี และการที่มีการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมกันทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้น อันนี้เป็นกระบวนการอะไร อันนี้ทำให้มองเห็นว่าเป็นกระบวนการที่ละเอียดและครอบคลุมกว่าการสะท้อนคิดนะ เพียงแต่อาจารย์ผู้สอนคงต้องทำความเข้าใจกับหลักการและกระบวนการให้ชัดเจน” (อาจารย์คนที่ 4: กลุ่มสัมภาษณ์เชิงลึก)

อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักทุกคนเห็นว่าการจัดการเรียนการสอนการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการที่ใช้เสมอในการจัดการเรียนการสอน ดังที่กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็น ดังนี้

“การจัดการเรียนการสอน ก็ใช้หลักการสะท้อนคิดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพราะการสะท้อนคิดเป็นการที่ทำให้ให้นักศึกษาย้อนกลับไปทบทวนประสบการณ์เดิม ทบทวนความรู้เดิม รวมทั้งกลุ่มจะช่วยนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาใหม่ๆ ให้นักศึกษาเกิดการหาข้อมูลใหม่ส่งผลให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และอาจารย์เองก็เข้าใจความรู้สึกของนักศึกษามากขึ้น ทุกครั้งเวลาที่นักศึกษาขึ้น ward จะใช้กระบวนการสะท้อนคิดในการจัดการเรียนการสอนทุกครั้ง เพราะเห็นว่าทำให้นักศึกษาเกิดการคิดที่ไตร่ตรองได้ดี นักศึกษาจะจำได้นานและอาจารย์ก็เข้าใจในตัวนักศึกษามากขึ้น” (อาจารย์คนที่ 3: กลุ่มสนทนา 2)

นอกจากนี้ในการใช้กระบวนการสะท้อนคิดในการจัดการเรียนการสอนครั้งนี้ พบว่า ในการจัดการเรียนการสอนมีสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในคลินิกที่ต้องปรับเปลี่ยนการจัดการเรียนการสอนตามสถานการณ์ ที่เกิดขึ้น ทำให้ในบางครั้งการจัดการ

การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการ คิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล

เรียนรู้ดังกล่าวไม่สามารถใช้กระบวนการสะท้อนคิดได้ครบทุกขั้นตอน ดังที่กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นดังนี้

“เวลาสอนก็ใช้การสะท้อนคิดกับนักศึกษาบ้าง แต่ก็ได้ใช้กระบวนการสะท้อนคิดทั้งหมดหรอก เพราะบางทีเวลามันรวดเร็วมาก ต้องปรับเปลี่ยนไปกับสถานการณ์บน ward ทำให้ใช้กระบวนการสะท้อนคิดไม่ครบถ้วน ซึ่งถ้าบางทีไม่รู้ว่าต้องใช้กระบวนการไหน มันสลับไปสลับมา ซึ่งบางครั้งทำให้อาจารย์จับหลักการสำคัญในการสอนได้ไม่ครบถ้วน นักศึกษาก็จะสูญเสียโอกาสในการที่จะเกิดการเรียนรู้ได้ แต่การสะท้อนคิดนี้ดีมากนะช่วยในการเรียนการสอนได้พัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ การคิดที่ดีขึ้น” (อาจารย์คนที่ 1 กลุ่มสนทนา 1)

สรุปได้ว่า จากข้อมูลที่ได้ทั้งการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม พบว่า การนำกระบวนการสะท้อนคิดและหลักการกระสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนจะสามารถพัฒนาทำให้เกิดแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณต่อไป

แนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล จากการศึกษาเอกสาร พบว่า การที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่มีประสิทธิภาพในการเรียนการสอนนั้น ต้องได้รับความร่วมมือในการใช้กระบวนการสะท้อนคิดและหลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณทั้งในส่วนของผู้สอน และบทบาทของผู้เรียน ซึ่งเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ^{14,19,24-25,28} ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การย้อนกลับและรับรู้ความรู้สึก (reversing and feelings) ในขั้นตอนนี้ผู้สอนช่วยให้ผู้เรียนได้สะท้อนประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งให้ผู้เรียนประเมินและวิเคราะห์ตนเอง

ซึ่งในขั้นตอนนี้ จะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความคิดความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์กับความรับรู้และทัศนคติเดิมที่มีอยู่ ผู้เรียนสามารถตั้งเป้าหมายในการคิด การกำหนดคำถามหรือตั้งประเด็นคำถาม ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจกับประเด็นปัญหาและระบุเป้าหมายของปัญหานั้น ก่อนจะดำเนินการไปสู่ขั้นตอนที่ 2

ขั้นตอนที่ 2 การประเมินและวิเคราะห์สถานการณ์ (assessing and analyzing the situation) โดยที่ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและวิเคราะห์ภาพรวมของสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับบุคคลอื่น โดยผู้สอนช่วยให้ผู้เรียนสะท้อนถึงหลักในการพิจารณาข้อมูล/สถานการณ์ เช่น อะไรคือพื้นฐานความคิดหรือข้อปฏิบัติที่สามารถอธิบายได้จากตัวเอง อะไรคือสิ่งที่คาดหวังจากการปฏิบัติเหล่านี้ และความคิดเห็นของใครบ้างที่อาจจะเป็นข้อมูลที่ผิดพลาดไปหรืออาจจะถูกมองข้าม ผู้เรียนสามารถหาข้อเท็จจริงและภาวะวิเคราะห์ข้อมูลรวมทั้งประเมินข้อมูลในด้านความน่าเชื่อถือ ความถูกต้อง และความเป็นปัจจุบันของข้อมูลเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนที่ 3

ขั้นตอนที่ 3 การค้นหาข้อมูลและการวางแผน (searching for information and planning) ในขั้นตอนนี้ผู้สอนต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้การค้นหาข้อสรุปในการวางแผนและเชื่อมโยงว่าบริบทเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ หรือทฤษฎีใดที่นำมาใช้ในการสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายหรือประโยชน์หรือไม่ และพิจารณาแยกทีละส่วน หรือการสังเคราะห์เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ผู้เรียนสามารถหาความสัมพันธ์ของข้อมูล โดยการเสนอความคิดบนฐานของเหตุผลและมีแนวทางอย่างมีเหตุผลในการตั้งสมมุติฐาน ก่อนที่จะนำไปสู่ขั้นตอนที่ 4

ขั้นตอนที่ 4 การเลือกแนวทางใหม่ (choosing a new approach) ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้เรียนจะต้องนำความรู้ที่ได้ผนวกเข้ากับแนวคิดของตนเองและสร้างมุมมอง

ใหม่ในการจัดการกับประเด็นปัญหา โดยคำนึงถึงการ ใช้หลักการของคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมของ สังคม โดยมีผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนได้สะท้อนข้อมูลด้ง กล่าวออกมา ผู้เรียนมีความสามารถในการลงความเห็น เพื่อสร้างข้อสรุปจากข้อมูลและหลักฐานที่ปรากฏ และสามารถพิจารณาข้อมูลหรือหลักฐานที่ปรากฏเพื่อการ ตัดสินใจดำเนินการได้

โดยทั้ง 4 ขั้นตอนนี้จะใช้คำถามจากผู้สอนใน การกระตุ้นกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณร่วมด้วย ในทุกขั้นตอน ซึ่งแนวทางการจัดการเรียนรู้ในแต่ละขั้นตอนของแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิด และการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณสามารถเชื่อมโยง ไปยังเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน คือกระบวนการคิด อย่างมีวิจารณญาณ โดยผู้สอนจะต้องช่วยให้ผู้เรียน สะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณบนพื้นฐานที่มีการใช้ เหตุผล จึงจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดอย่าง มีวิจารณญาณได้

จากผลการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้สอนมีแนวทางในการนำการสะท้อนคิดมาใช้ในการ จัดการการเรียนรู้ คือ การย้อนกลับและรับรู้ความรู้สึก การประเมินและวิเคราะห์สถานการณ์การค้นหาข้อมูล และการวางแผนการเลือกแนวทางใหม่ และการใช้ คำถาม ซึ่งผลการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้สอนสามารถนำการสะท้อนคิดมาใช้เป็น แนวทางการจัดการเรียนรู้ โดยพบว่าในส่วนของ อาจารย์ผู้สอน อาจารย์มีความเข้าใจในกระบวนการ สะท้อนคิด โดยนำแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการ สะท้อนคิดมาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ในแต่ละ ขั้นตอนดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ปกติเวลาสอนที่ ward ก็ให้นักศึกษา มารับ case ก่อนขึ้น ward 1 วัน แล้วให้นักศึกษาไปหาข้อมูล เพิ่มเติมพร้อมทั้งวางแผนการพยาบาลมา conference ซึ่งเวลาเลือก case ให้นักศึกษา อาจารย์ต้องศึกษา ด้วยว่า case ที่ให้นักศึกษาสามารถที่จะให้นักศึกษาเกิด

การเรียนรู้อะไรได้บ้าง นักศึกษาเคยเรียนอะไรมาแล้ว บางเวลาคุณก็จะได้ให้นักศึกษาได้การย้อนกลับไปกับ ความรู้หรือประสบการณ์ที่นักศึกษาได้มานั้น คือ ขั้นตอนของการย้อนกลับและรับรู้ความรู้สึก ขั้นตอนนี้ จะส่งผลให้นักศึกษาสามารถเชื่อมโยงความคิดความ รู้สึกที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์กับความรู้อะไรและทัศนคติ เดิมที่มีอยู่ นักศึกษาจะสามารถตั้งเป้าหมายในการคิด ได้ และสามารถทำความเข้าใจกับประเด็นปัญหาและ ระบุเป้าหมายของปัญหานั้นได้”

“เมื่อนำมาคุยกันในกลุ่มก็จะได้ข้อมูลความรู้ เพิ่มเติมมากมาย นักศึกษาจะได้รับแนวทางการ พยาบาลใหม่ๆ และสามารถเลือกแนวทางที่ดีไปใช้ ช่วยให้นักศึกษาเกิดการคิดอย่างมีเหตุผล และมีหลักฐาน เชิงประจักษ์ที่ support เมื่อนักศึกษานำแผนการ พยาบาลไปปฏิบัติกับผู้ป่วยแล้วนำกลับมาสะท้อนกลับ นั้นคือขั้นตอนการค้นหาข้อมูลและการวางแผน โดย อาจารย์ต้องกระตุ้นให้นักศึกษาใช้การค้นหาข้อสรุป ในการวางแผนและเชื่อมโยงว่า มีบริบทเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ หรือทฤษฎีใดที่นำมาใช้ในการสร้างการเรียนรู้ นั้น และสิ่งเหล่านั้นมีความหมายหรือประโยชน์หรือไม่ นักศึกษาเค้าจะหาความสัมพันธ์ของข้อมูลในส่วนนี้”

“ในส่วนขั้นตอนการเลือก ในส่วนนี้อาจารย์ต้อง สะท้อนให้นักศึกษาเห็นในส่วนของการใช้หลักการของ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมของสังคมร่วมด้วย นักศึกษาจะได้เห็นความสำคัญและสนใจในทางเลือก นั้น ที่สำคัญคือเวลาที่ให้นักศึกษาเกิดการคิดแบบ นี้ได้ อาจารย์ต้องเข้าใจนักศึกษา เข้าใจความรู้สึกของ นักศึกษาเพราะบางทีเวลาขึ้น ward นักศึกษาจะเครียด และกลัว การใช้คำถามของอาจารย์นี้แหละสำคัญเพราะ เป็นส่วนที่ช่วยกระตุ้นความคิด โดยเฉพาะกระบวนการ คิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการวิเคราะห์ปัญหา การหา แนวทางการแก้ปัญหา การใช้เหตุผล และการตัดสินใจ เลือกให้นักศึกษาได้” (อาจารย์คนที่ 3: กลุ่มสัมภาษณ์ เชิงลึก)

การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการ คิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล

นอกจากนี้ยังพบว่า ในการที่ผู้สอนใช้แนวทางในการจัดการเรียนรู้โดยใช้การสะท้อนคิดนั้น ผู้สอนต้องมีความรู้ทั้งแนวทางการสะท้อนคิดและวิธีการสอน ต้องมีทักษะในการใช้คำถาม ทักษะการเสริมแรง และทักษะการสอนอภิปรายแบบกลุ่มย่อย ดังที่กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็น ดังนี้

“รู้ว่าแนวทางและขั้นตอนของแนวทางการสะท้อนคิดจะทำให้ให้นักศึกษาได้เสนอในสิ่งที่เค้านึกออกมา เกิดการคิดวิเคราะห์ทั้งในด้านการคิดและความรู้สึก ซึ่งคิดว่าการใช้แนวทางที่ผู้สอนสามารถใช้แนวทางการสะท้อนคิดในการจัดการเรียนการสอนได้จะทำให้ให้นักศึกษาเกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ แต่อาจารย์ต้องใช้คำถามให้นักศึกษา กระตุ้นนักศึกษาให้เป็นนะ การใช้คำถามในแนวทางการเรียนรู้ที่สำคัญมาก วิธีการสอน การควบคุมกลุ่มย่อยให้ช่วยกันเรียนรู้ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีมาก ๆ ถ้าครูมีแนวทางด้านนี้ก็ช่วยในการจัดการเรียนการสอนได้เยอะเลย” (อาจารย์คนที่ 2: กลุ่มสัมภาษณ์เชิงลึก)

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยที่ได้จากเอกสารงานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม พบว่า กระบวนการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาได้ โดยผลการวิจัยที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้สอนได้ใช้กระบวนการสะท้อนคิดในการจัดการเรียนการสอนเป็นหลัก และมีความเห็นว่ากระบวนการสะท้อนคิดที่สามารถทำให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ นั้นต้องอาศัยกระบวนการสะท้อนคิดและหลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพราะเป็นการใช้กระบวนการสะท้อนคิดที่มีความสอดคล้องกับหลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยทั้งกระบวนการและหลักการดังกล่าวช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีบทบาทที่ชัดเจนในการ

จัดการเรียนรู้ สามารถสร้างกระบวนการคิด การพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล มีหลักการที่อาศัยความรู้ ความคิด และประสบการณ์เพื่อนำไปสู่การสรุปอย่างสมเหตุสมผล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้สอนยังไม่ได้ใช้หลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณในการจัดการเรียนการสอนที่ชัดเจน รวมทั้งในบางครั้งยังไม่สามารถควบคุมเวลาและขั้นตอนในการใช้กระบวนการสะท้อนคิดได้ครบทุกขั้นตอน เนื่องจากการที่ผู้สอนนำกระบวนการสะท้อนคิดไปใช้ส่วนใหญ่จะเป็นวิชาปฏิบัติการพยาบาล ซึ่งเป็นวิชาที่ว่าด้วยการฝึกปฏิบัติกับสถานการณ์จริง ดังนั้น ในบางครั้งจึงอาจจะมีสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามอาการของผู้ป่วย ซึ่งมีแนวทางในการแก้ไข คือ ผู้สอนต้องศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนของกระบวนการสะท้อนคิดได้แก่ขั้นตอนที่ 1 การย้อนกลับและรับรู้ความรู้สึก ขั้นตอนที่ 2 การประเมินและวิเคราะห์สถานการณ์ ขั้นตอนที่ 3 การค้นหาข้อมูลและการวางแผน และขั้นตอนที่ 4 การเลือกแนวทางใหม่ ทั้งในส่วนរបบพทพผู้สอน และរបบพทพของผู้เรียนก่อนจะนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนและนำกระบวนการดังกล่าวมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของทอมสันและพาสคอลล²⁵ ที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณที่นำมาใช้ในทางปฏิบัติพบว่า การพัฒนาการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณต้องอาศัยกระบวนการสะท้อนคิดและหลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณซึ่งเป็น 2 ส่วนที่สอดคล้องกัน เพื่อช่วยให้พัฒนาความคิดมากกว่าการใช้ส่วนใดส่วนหนึ่งในการปฏิบัติ หากแต่ต้องทำความเข้าใจทั้งในส่วนរបบพทพผู้สอน และរបบพทพของผู้เรียนให้ชัดเจนจึงจะช่วยส่งเสริมให้เกิดกระบวนการคิดที่มีประสิทธิภาพจากข้อมูลที่ได้ พบว่า กระบวนการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการที่สามารถส่งเสริมให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ แต่สิ่งที่จะต้องส่งเสริมเพิ่มเติมคือการ

ส่งเสริมกระบวนการสะท้อนคิดและหลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณมาใช้ในการพัฒนาแนวทางการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณให้ชัดเจนขึ้น

จากผลการวิจัยที่ได้จากเอกสารงานวิจัย พบว่าการที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่มีประสิทธิภาพในการเรียนการสอนนั้นต้องได้รับความร่วมมือในการใช้กระบวนการสะท้อนคิดและหลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณทั้งในส่วนของบทบาทผู้สอน และบทบาทของผู้เรียน ซึ่งเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณและผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม พบว่าผู้สอนได้ใช้แนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการจัดการเรียนการสอน และมีความเห็นว่าแนวทางการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ โดยมีความเห็นว่าแนวทางดังกล่าวเป็นการเปิดทางไปสู่การจัดการเรียนรู้ที่ได้ทั้งความรู้ ความต้องการของบุคคลและสังคม เพราะต้องประกอบไปด้วยการที่ให้บุคคลย้อนกลับและรับรู้ความรู้สึก ทำให้บุคคลได้เกิดการวิเคราะห์ตนเอง การที่ได้มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่นทำให้เกิดการสร้างความร่วมมือในด้านการค้นหาข้อมูล และการวางแผนต่าง ๆ ร่วมกันสามารถทำให้เกิดขั้นตอนการเลือกแนวทางใหม่ที่ดีในการแก้ปัญหาตามเป้าหมายนั้น ๆ โดยกระบวนการดังกล่าวต้องมีเทคนิคการใช้คำถามของผู้สอนที่กระตุ้นในด้านความคิด อันจะนำไปสู่การคิดอย่างมีวิจารณญาณได้

จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่าผู้สอนที่ใช้การสะท้อนคิดเพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการจัดการเรียนการสอนยังมีอุปสรรคในด้านการใช้คำถามในการกระตุ้นความคิดของนักศึกษา ทั้งนี้ในการจัดการเรียนการสอนต้องอาศัยองค์ประกอบในด้านการสอนคือบทบาทของผู้สอนที่มีความสำคัญในการนำแนวทางการ

จัดการเรียนการสอนไปใช้ โดยผู้สอนต้องมีความรู้ทั้งแนวทางการสะท้อนคิด หลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณและวิธีการสอน รวมทั้งต้องมีทักษะในการใช้คำถาม และทักษะการสอนอภิปรายแบบกลุ่มย่อย จึงจะสามารถพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียนได้ ดังนั้นหากผู้สอนได้ศึกษาการใช้แนวทางการจัดการเรียนรู้การสะท้อนคิดและหลักการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ชัดเจนจะสามารถลดอุปสรรคดังกล่าวได้ รวมทั้งเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้สอนให้เกิดเป็นผู้เชี่ยวชาญในการสอนและมีขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้ในการพัฒนาผู้เรียนที่ชัดเจนขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของกาญจนา ณะ และศิริรัตน์ นิตยวัน²⁶ ที่ศึกษาความพึงพอใจในการใช้การสะท้อนคิดในการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาพยาบาลในรายวิชาปฏิบัติการพยาบาลพื้นฐาน พบว่า แนวทางการสะท้อนคิดที่ใช้กระบวนการสะท้อนคิดในการจัดการเรียนการสอนจะส่งผลให้นักศึกษาพยาบาลได้แสดงออกถึงความรู้สึกจากประสบการณ์ต่าง ๆ จากการเรียนรู้ของนักศึกษา ส่งผลให้เกิดการพัฒนาความรู้ เกิดการตระหนักและความเข้าใจในกระบวนการการเรียนรู้ของตนเอง นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง การรับรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมาย โดยมีปัจจัยที่ควรคำนึงถึง คือ บทบาทอาจารย์ กระบวนการสอน และการสะท้อนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนานักศึกษาพยาบาลสู่การเป็นนักคิดอย่างมีวิจารณญาณ ดังนั้น ผู้สอนที่ใช้แนวทางการจัดการเรียนรู้โดยการใช้การสะท้อนคิดเพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการจัดการเรียนรู้อาจช่วยสร้างผู้เรียนในด้านกระบวนการคิด ความตั้งใจของบุคคล และอิทธิพลของสังคมที่มีผลต่อตัวผู้เรียน ทำให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนเกิดมุมมองที่ก้าวไกลขึ้น

สรุปได้ว่า แนวทางในการจัดการเรียนรู้โดยการใช้การสะท้อนคิดที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม มีความสอดคล้องกันของขั้นตอนแต่ละขั้นตอนที่สามารถส่งผลให้บุคคลได้พัฒนา

การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการ คิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล

ตนเองและนำไปสู่การแก้ปัญหาหรือการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น และแต่ละขั้นตอนในแนวทางการจัดการเรียนรู้สามารถส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสามารถพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาได้ชัดเจนขึ้น ทั้งนี้ผู้สอนต้องศึกษาแนวทางในการจัดการเรียนรู้โดยใช้การสะท้อนคิดที่ชัดเจนมีทักษะการสอนและทักษะการใช้คำถามในแนวทางดังกล่าวเพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะ

1. ผู้สอนได้ใช้แนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล หากแต่พบอุปสรรคในส่วนของ การใช้คำถามในการกระตุ้นในแต่ละขั้นตอนของแนวทางการจัดการเรียนรู้ ดังนั้นจึงควรมีการจัดอบรมผู้สอนในการใช้หลักคำถามในการกระตุ้นกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษา ก่อนที่จะนำแนวทางดังกล่าวไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ

2. ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดครั้งนี้ได้ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาลเฉพาะในส่วนของผู้สอนคืออาจารย์พยาบาล แต่ในการจัดการเรียนการสอนซึ่งต้องประกอบด้วยผู้สอน ผู้เรียนและแนวทางการจัดการเรียนการสอน ดังนั้นเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงควรทำการศึกษาวิจัยที่มีส่วนร่วมของนักศึกษาพยาบาลร่วมด้วยเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของการพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นในทุกด้าน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่ได้อนุมัติทุนสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้ จากทุนอุดหนุนการวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัยประเภททุน 40 ปี บัณฑิตวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- 1 Lueboonthavatchai O. The Critical thinking: teaching in nursing science. Bangkok: Thanaporn and graphics company; 2000. (in Thai)
- 2 Niedringhaus LK. Using student writing assignment to assess critical thinking skills. *Holist Nurs Pract* 2001;15(3):9-17.
- 3 Bassham G, Irimin W, Nardone H, Wallace MJ. Critical thinking .4th Ed. New York: McGraw Hill; 2011.
- 4 Laowreandee W. Form a strategy: learning to develop thinking skills. 4th Ed. Nakhon Pathom: Faculty of Education, Silpakorn University; 2010. (in Thai)
- 5 Sirisupluxana P. Teaching nursing students to develop critical thinking skills. *Journal of Boromarajonani College of Nursing, Nakhonratchasima* 2013;19(2):15-24. (in Thai)
- 6 Yunibhand J, Rodcumdee P. Factors associated with the ability of critical thinking of nursing students. *Journal of Nursing Science Chulalongkorn University* 2001;13(1):35-43. (in Thai)
- 7 Arpanantikul M, Thanooruk R, Chanpuelksa P. Critical thinking ability of nursing students studying through the problem-based learning method and the satisfaction towards teaching learning method. *RN* 2005;10(2):118-131. (in Thai)
- 8 Waisurasing L, Noparoojjinda S. The development of instructional model using authentic learning approach to enhance achievement and critical thinking ability of nursing students, Boromarajonani College of Nursing, Suphanburi. *Thai Journal of Nursing Education* 2011; 4(3):63-77. (in Thai)

ปิยานี ฌ นคร และคณะ

- 9 Alfaro-LeFevre R. Critical thinking in nursing: A practical approach. New York: W.B. Saunders Company; 2002.
- 10 Ratanasuwan W. The curriculum development on reflective thinking for training of nursing instructors. [Dissertation]: Srinakharinwirot University; 2004. (in Thai)
- 11 Smith E. Teaching critical reflection. *Teaching in Higher Education* 2011;16(2):211-223.
- 12 Wilson T. Strangers to ourselves: discovering the adaptive unconsciousness. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press; 2002.
- 13 Lewis A. Self-reflexivity and the therapeutic action of psychoanalysis. *Psychoanal Psychol* 2000;17(4): 66-89.
- 14 Podhisita C. The Art and science of qualitative research. 3rd ed. Bangkok: Amarin Printing & Publishing Public Company Limited; 2007. (in Thai)
- 15 Creswell JW. Research design qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. 2nd ed. London: Thousand Oaks; 2003.
- 16 Atkins S, Murphy K. Reflection: a review of the literature. *J Adv Nurs* 1993; 18(8):1189.
- 17 Boud D. How to help students learn from experience. In K Cox, C.E Ewan (Eds.). *The medical teacher*. Edinburgh: Churchill Livingstone; 1996.
- 18 Gibbs G. *Learning by doing: A guide to teaching and learning methods*. Further Education Unit, Oxford: Oxford Brookes University; 1988.
- 19 Scanlan WM, Chernomas WM. Developing the reflective teacher. *J Adv Nurs* 1997; 25(6):1138 - 1143.
- 20 Harvey M, Coulson D, Mackaway J, Winchester ST. Aligning reflection in the cooperative education curriculum Macquarie University research online. *Asia-Pacific Journal of Cooperative Education* 2010;11(3): 137-152.
- 21 Brookfield S. The concept of critical reflection: promises and contradictions. *European Journal of Social Work* 2009;12(3):293-304.
- 22 Lay K, McGuire L. Building a lens for critical reflection and reflexivity in social work education. *Social Work Education* 2010;29(5):539-50.
- 23 Kittinauvarat S, Yousiri R. The effect of reflection program to critical thinking in practicum of adult and geriatric nursing I of junior nursing students of the Thai Red Cross College of Nursing. *Thai Red Cross College of Nursing*; 2005. (in Thai)
- 24 Yancey K. *Reflection in the writing classroom*. Logan, Utah: Utah State University Press; 1998.
- 25 Thompson N, Pascal J. Developing critically reflective practice. *Reflective practice: International and Multidisciplinary Perspectives* 2012;13(2):311-325.
- 26 Tana K, Nittayawan S. McCormick student nurse's satisfaction thru reflective learning in fundamental nursing practice (SN.281), Semester 2, Academic year 2012. Research Faculty McCormick Payap University; 2013. (in Thai)